

janove palače sagrađena je 1836. god. — Duplančić A., *Popisi državnih zgrada u Splitu iz god., 1789. i 1804.* Godišnjak zašt. spom. kult. Hrvatske, Zagreb, 1987, 13, 161. O problemu seljenja muzeja u razne zgrade vidi Dević I., op. cit. ⁶³, 20—21. — Bulić F., *Razvoj...*, op. cit. ², 139—144. — Anzulović N., *O historijatu gradnje Arheološkog muzeja u Splitu*, Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku, Split, 1981, LXXV, 163—206. — ⁶⁶ *Relazioni stenografiche della V sessione della Dieta provinciale dalmata aperta 23 novembre 1865 e chiusa 14 febbraio 1866*, Zadar, 1866, 151—172. — ⁶⁷ Anzulović N., op. cit. ¹⁹, 156—157. — ⁶⁸ Despot M., op. cit. ³⁰, 733. — ⁶⁹ Brunšmid J., *Kameni spomenici Hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu*, Vjesnik Hrvatskoga arh. društva, Zagreb, 1903—1904, N. S., sv. VII, 222. — Isto, Zagreb, 1905, VIII, 94. — Isto, Zagreb, 1907, IX, 162, 169—171, 176—179. — Isti. *Antikni figuralni bronsani predmeti u Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu*, Vjesnik Hrvatskoga arh. društva, Zagreb, 1914, N. S., sv. XIII, 211, 262. U arhivu splitskog Arheološkog muzeja (br. 5/1892) nalaze se dva pisma vezana za Lanzinu zbirku. Jedno je pismo S. Brusine Š. Ljubiću kojim mu javlja da je zagrebački muzej nabavio od Lanze dosta arheoloških knjiga i neke rimske natpise koji su bili uzidani uz vrata njegove kuće u Splitu. Brusina nije vidio numizmatičku zbirku i kaže da je bila pokradena. Drugo pismo je S. Ljubića upućeno don F. Buliću u kojem navodi da je muzej nabavio samo pet kamenih natpisa i ništa drugo. — ⁷⁰ *Per la scoperta e conservazione dei monumenti storici ed artistici*, Bull. di arch. e storia dalmata, Split, 1895, XVIII, 196. — Bulić F., *Razvoj...*, op. cit. ², 112, 113. — ⁷¹ Sudeći po popisima liječnika u Dalmaciji objavljenim u „Manuale del regno di Dalmazia pel biennio 1876—1877”, VI—VII, Zadar, 1876, 393, Lanza je u Splitu i 1876., a nalazi se u popisu savjetnika splitske Trgovačko-industrijske komore sve do 1879. — Garimberti C., op. cit. ⁵⁸, 302. — ⁷² (Bulić F.), + *Francesco dr. Lanza...*, op. cit. ², 30. — Vidi bilj. ³⁰. — ⁷³ Podaci o članstvu i nazivi pojedinih akademija preuzeti su s naslovnih stranica Lanzinih knjiga. Budući da za sva imenovanja nije bilo moguće utvrditi godinu, u zagradama je, radi orijentacije, navedena godina objavljivanja publikacije iz koje je preuzet odnosni podatak. Nazivi ustanova nisu prevedeni, osim naših, jer nisu dati izvorni nazivi već prijevodi na talijanski. — ⁷⁴ *Arkiv za povestnicu jugoslavensku*, Zagreb, 1852, II, 447, 450. — ⁷⁵ (Bulić F.), + *Francesco dr. Lanza...*, op. cit. ², 32. Lanza nije bio član JAZU u Zagrebu kako se to navodi 1889, jer ga nema u popisu članova akademije od njena osnivanja do 1892, uključivo kada je Lanza umro. — *Ljetopis JAZU*, Zagreb, 1892, 7, 37—45. — ⁷⁶ Heyer C. G. F., *Wappenbuch des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg, 1871—1873, 15, tab. 9. — ⁷⁷ Vidi popis. — Grmek M. D., op. cit. ⁶, 95—96.

Arsen DUPLANČIĆ, Ljubomir KRALJEVIĆ, Split

I MEDICI KARLO E FRANJO LANZA DIRETTORI DEL MUSEO ARCHEOLOGICO DI SPLIT NEL XIX SECOLO

Alla scienza di medici che si interessavano alla archeologia e storia appartengono anche i due direttori del Museo archeologico di Split: Karlo e Franjo Lanza.

Karlo nasce a Roccaseca in Italia nel 1781. e muore a Split nel 1834. Per merito del suo sapere gli fu offerta la cattedra di medicina all'università di Padova o Pavia che lui rifiutò per venire con le truppe francesi a Split. Qui lavoro come medico e dall'origine del Museo archeologico nel 1820. fino al 1834. occupa il posto di direttore della suddetta istituzione e si occupa delle ricerche a Salona.

Il figlio di Karlo, Franjo Lanza nasce a Split nel 1808. e muore a Santa Maria della Rovere nei pressi di Treviso nel 1892. Come il padre è medico e come tale presta la sua opera a Split, Opuzen, Herceg-Novi e Zadar. Oltre ad essere medico presta la sua opera in qualità di professore nel ginnasio di Zadar e Split, inoltre è deputato nella Dieta dalmata, podestà di Split, direttore del Museo nazionale di Zadar e dal 1863. al 1872. direttore del Museo archeologico di Split. Si interessò soprattutto di scienze naturali e dell'agricoltura. A differenza del padre pubblica molte opere di archeologia, di varie rami di scienze naturali e alcune opere di medicina.

(Rad je primljen u Uredništvu 20. XII 1987. god.)

Original scientific paper
UDC 616.936:614.4/497.1 „19”

Zorana KLIŠMANIĆ-NUBER i Ankica SMOLJANOVIĆ, Split

OSNIVANJE I RAD INSTITUTA ZA PROUČAVANJE I SUZBIJANJE MALARIJE U TROGIRU

U Dalmaciji je od davnine, kao i u još mnogim drugim područjima današnje Jugoslavije, malarija bila jako raširena. U pojedinim područjima Dalmacije, posebno oko ušća Neretve, malarija je predstavljala endemsku bolest, dok su primjerice područja Makarske i Dubrovnika bila praktički pošteđena od ove bolesti.

Prvi podaci o postojanju malarije u Dalmaciji potječu iz 18. stoljeća, dok se točniji podaci vode tek od početka ovog stoljeća. Interesantan je podatak da su krajem prošlog stoljeća 20% svih hospitaliziranih bolesnika u Šibenskoj bolnici sačinjavali oboleli od malarije.

Malarija je tamo gdje se javljala bila najvažniji zdravstveni, a i socijalni problem, u prvom redu zbog njezine rasprostranjenosti ali i zbog epidemioloških karakteristika nastupa od proljeća do jeseni. Ona bi onespobila za rad ogroman broj ljudi, osobito poljoprivrednog stanovništva, pa bi često mnoga polja ostala neobrađena a ljetina neubrana. Stanovništvo nije poznavalo sve epidemiološke karakteristike ove bolesti pa se nije znalo niti boriti protiv nje. Zbog nedostupnosti zdravstvene zaštite tada se liječio mali broj ljudi, a zbog nemogućnosti plaćanja lijekova liječenje je bilo u pravilu neadekvatno, a recidivi bolesti su bili česti.

Malarija je ostavljala u oboljelih dugotrajnu anemiju i fizičku slabost, a posebno je negativno utjecala na fizički, a često i na duševni razvoj djece.

Do jače propagacije malarije u Jugoslaviji došlo je poslije I svjetskog rata, kada su se demobilizirani vojnici, neizlječeni bolesnici od malarije, vraćali svojim kućama i predstavljali bogati rezervoar novih izvora zaraze. Iz tog vremena već imamo i sigurnije podatke o kretanju malarije. Tako, prema statistici Zdravstvenog odsjeka za Dalmaciju, 1921. god. niti jedan tadašnji srez nije bio pošteđen od malarije, a broj oboljelih je zahvaćao od 60% od ukupnog stanovništva u Metkoviću do oko 3% na otocima i u Dubrovniku. Prema toj statistici broj oboljelih od malarije u Dalmaciji je 1921. god. bio oko 150 000, što se smatra da je to bilo skoro dva puta toliko koliko u 1905. god.²

* Rad je saopšten na naučnom skupu „Povijest zdravstva u Dalmaciji” povodom „180. obljetnice osnivanja prvog medicinskog studija u Hrvatskoj u Trogiru” 12. X 1987. god. u Trogiru.

U takvim teškim epidemiološkim uvjetima u odnosu na malariju u tek stvorenoj Jugoslaviji nakon I svjetskog rata, ukazalo se kao neophodno intenzivirati borbu protiv malarije u jednom novom organizacijskom obliku.

Kao tada najpogodniji organizacijski oblik smatralo se osnivanje posebnih ustanova za borbu protiv malarije. Početkom dvadesetih godina osnovano je diljem Jugoslavije nekoliko takvih ustanova u krajevima gdje je malarija endemski postojala. Među njima, odlukom Ministarstva narodnog zdravlja od 1. rujna 1922. god. bio je osnovan u Trogiru „Institut za proučavanje i suzbijanje malarije“ pod upravom dr Andrija Sfarčića čime je započela nova, organizirana era borbe protiv malarije.

Zadaća Instituta bila je proučavanje i suzbijanje malarije u Dalmaciji, Hercegovini i Crnoj Gori. Zavod je bio smješten u vlastitoj zgradi. Posjedovao je jednu ambulantu za pregled i liječenje bolesnika, prostoriju za laboratorij i laboratorijsku kuhinju, sobu za mikroskopiranje, jednu sobu za proučavanje biologije komaraca, salu za predavanje sa aparatom za projekcije i prenosnim kino-aparatom sa dva filma o malariji. U sastavu Instituta bio je i internat za liječničke pomoćnice.

Prema tadašnjem popisu zaposlenih, personal Instituta bio je: 1 liječnik malariolog kao šef, 1 liječnik pomoćnik šefa, 1 oficijal, 1 činovnik, nadstojnica, vratar-poslužitelj, vozač ujedno i mašinista za električnu rasvjetu, 2 dezinfektora i 19 liječničkih pomoćnica.²

U prvo vrijeme za rad u Institutu bio je angažiran i poznati malariolog prof. dr Mühlens sa Instituta za tropske bolesti u Hamburgu.

Institut u Trogiru je bio glavna središnja stanica za ispitivanje malarije i njemu su bile podložne sve antimalarične stanice, kojih je u samoj Dalmaciji tada bilo 22. Stanice su od Instituta dobivale upute za rad, a prema potrebi dostavljao im je i sve potrepštine.

Prema prikupljenim podacima vodila se statistika o kretanju malarije. Izvještaj o tome, kao i o izvršenim poslovima na suzbijanju malarije, završavao se do konca siječnja svake godine i dostavljao Ministarstvu narodnog zdravlja.

Pomoćno stručno osoblje, koje je u jednogodišnjem kursu u Institutu bilo izvježbano u teoriji i praksi, dobivalo je diplome o završenom kursu. Polaznice su dobivale status liječničkog pomoćnika, bile su upućivane na rad u antimalarične stanice, gdje su dobivale plaću kao niži državni službenici.

Za vrijeme boravka na kursu u Institutu polaznice su imale potpunu opskrbu, a u tu je svrhu bila organizirana i ekonomija Instituta, vođena od posebnog činovnika.

Na radu u antimalaričnoj stanici liječnička pomoćnica pomagala je liječniku u ambulanti pri uzimanju krvi za pregled, spremala krvne preparate za slanje u Institut, ili ih je i sama mikroskopirala.

U 1923. god. sa antimalarična akcija u Dalmaciji vodila u 11 srezova, 31-oj općini. U njoj je sudjelovalo 26 liječnika, 24 liječničke pomoćnice i 24 liječnička pomoćnika te 2 terenska dezinfektora.

Institut je vodio kampanju protiv malarije u tri pravca:

1. omogućiti liječenje bolesnika od malarije jer izliječenjem bolesnika nestaje izvor zaraze;

2. borba protiv komaraca, jer se bez njih ne može prenašati malarija; i
3. zaštita zdravih od infekcije.¹

Bio je to opsežan zadatak za kojeg je trebalo pronaći kadrove, educirati ih i osigurati financijska sredstva za provođenje takve opsežne akcije.

Iza rada Instituta u Trogiru stajao je kroz godine njegovog djelovanja opsežan rad, a dostignuti rezultati u tadašnjim uvjetima bili su više nego zadovoljavajući. U tom su velikom poslu svoj obol dali zdravstveni radnici na raznim mjestima i na raznim aktivnostima. Ipak, bilo bi neophodno spomenuti, da su rukovodeći ljudi u Institutu bili, osim spomenutog upravitelja dr Sfarčića, koji je bio upravnik prvih 9 godina, i njegovi pomoćnici dr Đorđe Guelmino, dr Eugen Nežić i dr Franjo Buntjelić, koji su se svi posebno osposobili za rad na suzbijanju malarije.

God. 1928. Institut u Trogiru mijenja naziv u Higijenski zavod, a 1929. god. prelazi pod Higijenski zavod u Splitu, čiji Antimalarični odjel preuzima daljnju brigu i nadzor nad antimalaričnim aktivnostima koje su na terenu i dalje provodile antimalarične stanice. Najveću je zaslugu za suzbijanje malarije u Dalmaciji tamo imao epidemiolog i malariolog dr Petar Tartaglia.

Pronalaženjem novih sredstava i uvođenjem novih metoda u borbi protiv malarije nakon II svjetskog rata, malarija je eradicirana, kako u Dalmaciji, tako i u čitavoj Evropi. Danas već samo najstariji liječnici mogu živom riječi opisivati posljednje razdoblje borbe protiv malarije.

Na svim zdravstvenim radnicima danas je obaveza da u sjećanjima, ali i u stručnim analizama, osvijetle vidnu ulogu Instituta za proučavanje i suzbijanje malarije u Trogiru.

LITERATURA

- ¹ Suić M., *Antimalarična kampanja i eradicacija od malarije. U: 60 god. Zavoda za zaštitu zdravlja u Splitu.* Biblioteka Zavoda za zaštitu zdravlja, Split, 1982, 83-90. — ² Sfarčić A., *O malariji i njezinom suzbijanju u Dalmaciji 1923. god.*, Zaklada tiskare Narodnih novina, Zagreb, 1924.

Zorana KLIŠMANIĆ-NUBER and Ankica SMOLJANOVIĆ, Split

INSTITUTE FOR STUDYING AND CONTROL OF MALARIA IN TROGIR

After the I World War „The Institute of studying and control of malaria“ was founded in Trogir Sept 1st 1922, because malaria was an endemic illness in the northern and partially also in central Dalmatia.

The task of the antimalaric institute was studying and fighting against malaria in Dalmatia, Herzegovina and Crna Gora.

The Institute was the centre for investigation of malaria and all 23 antimalaric stations existing in Dalmatia in 1923 were subordinate to in both professionally and administratively.

The Institute was employing 28 persons, and the head was a specialist-malariologist.

Antimalaric campaign was carried on in 11 districts which comprised 31 communes and 280 villages and hamlets.

On March 31st 1928, the name of the Institute was changed into „Hygienic Institute in Trogir“.

In 1929 it moved to Split, joined the existing Bacteriological Station, and changed its name into the Hygienic Institute Split.

(Rad je primljen u Uredništvu 20. XII 1987. god.)

Original scientific paper
UDC 930.617.7/497.1 „19“

Slobodan V. ČUPIĆ, Sarajevo

DEVET DECENIJA OFTALMOLOŠKE SLUŽBE U BOSNI I HERCEGOVINI (1894 — 1984)

Uvod

Na području današnje Bosne i Hercegovine osnovana je u vreme okupacije od Austro-ugarske monarhije, nešto pre sredine devedesetih godina prošlog veka (tačnije: 1894. god.), Zemaljska bolnica, sa sedištem u Sarajevu. Ova bolnica je bila locirana u predivnom predelu okruženim zelenilom na periferiji tadašnjeg Sarajeva, na Koševu. Novoosnovana bolnica je otvorena i u okviru iste počelo je sa radom više specijalističkih odeljenja. Među ostalim odeljenjima u Bolnici je formirano i Hirurško-okulističko odeljenje.

Razvoj oftalmološke službe u Bosni i Hercegovini

Za rad ovog kombinovanog — udruženog odeljenja vezuje se i organizovani početak delovanja oftalmološke službe u ovom delu naše zemlje, na području današnje Bosne i Hercegovine. Na čelu ovog združenog odeljenja bio je daroviti hirurg, inače asistent Hirurške klinike Medicinskog fakulteta u Beču, prim. dr Josip Preindelsberger. Na ovom odeljenju lečeni su pored hirurških i očni bolesnici. U to vreme zbrinjavane su povrede oka i okoline, operisana je katarakta — „mrena“, odstranjivani su tumori na kapeima (koži) i oku, vadene očne jabučice usled teške traume odn. tumora oka, zbog prekida širenja simpatičke oftalmije odn. onemogućavanja dalje propagacije malignog procesa. Navedene operacije, kao i ostalo lečenje očnih obolenja i povreda, obavljali su tadašnji hirurzi veoma uspešno. Tako su oboleli od „mrene“, koji su izgubili vid, ponovo „progledavali“. Inače, raniji „aktivisti“ u domenu narodne medicine, mnogi vidari, nadrilekari, berberi i dr. na taj način su u potpunosti suspendovani. Ovome je doprinelo, naročito, osnivanje pomenute Zemaljske bolnice u Sarajevu, čije je delovanje bilo nesumnjivo veoma pozitivno. U vezi sa prethodnim, beleže se izvrsni rezultati njenih prvih lekara — raznih specijalnosti. Tako od 1894. god. počinje u Sarajevu, pa i na tlu današnje B i H, organizovano zbrinjavanje obolenja i povreda oka i okoline, shodno medicinskoj doktrini i etici. Dakle, otpočinje prava „zdravstvena era“ u Sarajevu i okolini, tj. na području B i H, čiji su začetnici školovani lekari u Sarajevu. U to vreme je najavljen pravi „rat“ mnogim bolestima i povredama, koje su bile do tada veoma rasprostranjene u